

F:002 59/1891).

³² CsML IV. B. 1107. b. 1279/1867.

³³ Szeged, 1865. XII. 30, 2. o.

³⁴ Táblázat az utcai világítás naponkénti időtartalmáról, holdfény használatával és anélkül is; pl. J. Boudin: Tabellen über die tägliche Dauer der Straßen-Beleuchtung, sowohl ohne als mit der Benutzung des Mondsheines, Siebzehnten Jahrgang. Mainz, 1872.

³⁵ Ezt a kifejezést alkalmazták például az 1874 évi világítási terve benyújtásakor: „mely a mainzi világítási terv után és a helybeli gyújtási viszonyainkhoz mérve, ki van dolgozva...” (CsML IV. B. 1406. b. 635/1874) 1880-ban pedig nem akarták elfogadni a világítási tervezetet, mert a mainzi naptár hiányzott és a mérnök szerint „ezen tervezet átvizsgálása a nevezett naptár nélkül nem eszközölhető”. (CsML IV. B. 1406. b. 10943/1880)

³⁶ MOL D 215 II. k. 6. t. 1171/1867 – A korábbi világítási idők, pedig: a „lámpáknak Septembertől April végéig, vagy is a' nyolcz téli hónapban, havonkint a' holdvilágos 7 éjnek leszámtásával összesen: 186: éjen át, és Máj– Augustus, vagy is a' 4 nyári hónapban, havonkint 11 holdvilágos éjnek leszámtásával összesen: 79 éjen át, 's így összesen: 265. éjen át történendő felgyújtása, tekintőleg pedig kivilágítás a”. (MOL D 215 II. k. 6. t. 3144/1863)

³⁷ CsML IV. B. 1107. b. 158/1866

³⁸ Szeged, 1865. XI. 11, 1.

Magyar jogtudós portrék

HAMZA GÁBOR (szerk.) – SIKLÓSI IVÁN (társszerk.): *Magyar Jogtudósok. Harmadik kötet.* Bibliotheca Iuridica. Publicationes Cathedralarum 33. Budapest, 2006, Elte Állam- és Jogtudományi Kar. 227 oldal.

2006-ban látott napvilágot az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának gondozásában a *Magyar jogtudósok* című sorozat harmadik kötete, amelyet Hamza Gábor akadémikus, tanszékvezető egyetemi tanár szerkesztett Siklósi Iván egyetemi tanársegéd társszerkesztői közreműködésével. A *Magyar jogtudósok* sorozat első kötete 1999-ben, második kötete pedig 2001-ben jelent meg Hamza Gábor szerkesztésében. E tradíciót követve a szerzők kiemelkedő magyar jogtudósok életét és munkásságát mutatják be tanulmányaikban, a sorrendet a jogtudósok születési ideje határozza meg.

Gedeon Magdolna tanulmányából Ki-

tonich Jánosról (1561–1619) olvashatunk bővebben, akit utókora *splendida iuris praeaeosque patriae lucernaként*, illetve *altera a Werbőczy iuris prudentiae lucernaként* emlegetett, s akinek munkásságát legmarkánsabban két munkája, a *Directio methodica* és a *Centuria Certarum* jellemzi. Kitionich életéről adataink sajnos igen gyérek, ám munkássága jelentős hatást gyakorolt a következő századokra. A *Directio methodica processus iudiciarii Iuris consuetudinarii Incliti Regni Hungariae* című munka a magyar felsőbb bíróságokon alkalmazott perrendet tárgyalja tizenkét *caput*ban, amelyek *quaestió*kra oszlanak, ezekre pedig a szerző megadván a választ bemutatja a perjogot, az egyházi szent szék gyakorlatára, valamint a büntető eljárás egyes főbb elemeire is kitérve. A pert hat fő szakaszra bontja, így előkészületi szakra, az *exceptió*k és az *allegatio*k szakaszára, a befejezési, majd a végrehajtási szakra. A *Directio methodica* főként abban tér el Baranyai Decsi János *Syntagmájával* szemben legfontosabb eltérésként Kitionich munkájának gyakorlatias jellegét emelhetjük ki. A *Centuria Certarum contrarietatum et dubietatum ex Decreto Tripartito Parthiscum*

desumptarium et resolutarium megírásának célja abban rejlett, hogy Werbőczy István *Tripartitum*ának perjogi részeivel vitázzék. A mű felépítése a *Hármaskönyv* egy-egy állításával történő szakmai vitára, azzal szemben megfogalmazott „kételyre” épül. Kitionich János munkái számos kiadást értek meg (Nagyszombat 1619, Bécs 1634, Nagyszombat 1700, Debrecen 1701, Kolozsvár 1785), a *Directio methodica* magyar fordítását Breyer Lőrinc adta ki Lőcsén 1650-ben.

Szlemenics Pál (1783–1856) munkásságát Nánási László tanulmány elemzi. Alapfokú és gimnáziumi tanulmányainak elvégzése után Szlemenics a váci egyházmegye papnövendéke lett, ahol 1798 és 1800 között folytatta bölcsészeti és teológiai tanulmányait, majd a pesti egyetem jogi karát látogatta 1801 és 1804 között, ahol Kelemen Imrét, a bölcsészkaron pedig a nyelvész Révai Miklóst hallgatta. 1809 novemberében – miután a pesti királyi táblán jegyzőként tevékenykedett – a pozsonyi királyi akadémia hazai magán- és büntetőjogi tanszékére nyert rendes tanári kinevezést. 1810-ben hites ügyvéd lett, majd 1811-ben a pesti egyetem doktorrá avatta. A kor jogi oktatásában nem álltak megfelelő tankönyvek rendelkezésre, ezért Szlemenics Pál igyekezett e hiányt pótolni: 1817-ben került kiadásra az *Elementa juris criminalis hungarici*, vagyis büntetőjogi, majd 1819-ben az *Elementa juris hungarici civilis privati*, vagyis magánjogi tankönyve. A büntetőjogi munka megszületése annál is időszerűbb volt, hiszen Bodó Mátyás 1751-es *Iurisprudentia Criminalis*a óta nem jelent meg e tudományterülettel foglalkozó könyv. Magánjogi kutatásait magyar nyelven is hozzáférhetővé tette 1823-ban, ekkor látott ugyanis napvilágot Pozsonyban *Közönséges törvényszéki polgári magyar törvény* című, majd másfélezer oldalas munkája. (A kétszer is megpályázott pesti professzorságot sem 1819-ben, sem 1827-ben nem nyerte el, illetve uralkodói kinevezés híján nem

tölthette be.) 1823-ban Pozsony vármegye táblabírájává nevezték ki, és 1824-ben a Marczibányi alapítvány díját, vagyis a kor szak legrangosabb tudományos elismerését is megkapta. Büntetőjogi munkája 1827-ben és 1833-ban, magánjogi tankönyve pedig 1829-ben és 1837-ben újabb kiadást ért meg, ami egyértelműen jelzi hatásuk jelentőségét. A Magyar Tudós Társaság (Akadémia) igazgatósága 1830-ban tartott ülésén az első huszonhárom tag közé választotta, olyan kiemelkedő személyiségek, mint Kölcsény Ferenc, Kazinczy Ferenc és Vörösmarty Mihály mellett. 1837-ben *Fenyítő törvényszéki magyar törvény* címen jelent meg átdolgozott büntetőjogi tankönyve, s vált az első, magyar nyelvű büntetőjogi tudományos munkává. A király 1838-ban nemességet adományozott neki. Munkáit a történeti jogi iskola szelleme hatotta át, érdeklődése az 1840-es évektől kezdve pedig egyre inkább a jogtörténet felé fordult, majd idősebb éveiben a latin költők fordításának szentelte idejét.

Sebestyén István tanulmánya Csemegi (Csemeghy) Károly (1826–1899), a magyar büntetőjog egyik legfontosabb alakjának életrajzát és munkásságát dolgozza fel. Csemegi Károly tanulmányait a pesti egyetem jogi karán végezte, majd 1846-ban hites ügyvéd lett. 1848-as párizsi utazása nagy hatást tett rá, hazaérve a szabadságharcba honvédek jelentkeztek, a fegyverletétel után hat hónapos várfogságra ítélték. 1850-ben Aradon ügyvédkedni kezdett, ám (politikai nézetei miatt) folyamatos hatósági megfigyelés alatt tartották. Perbeszédei, széleskörű jogi műveltsége és tudományos munkássága révén országos hírnévre tett szert, Horváth Boldizsár minisztersége idején miniszteri osztálytanácsos, 1872-től államtitkár és országgyűlési képviselő lett, ennek során számos törvényjavaslatot készített elő. Amikor 1875-ben Pauler Tivadar távozott az igazságügyi tárca éléről, helyére nem Csemegit, hanem a csekélyebb kvalitásokkal bíró Perczel Bélát ne-

vezték ki, ami a jogtudóst igen kedvezőtlenül érintette. Wenckheim Béla lemondás után Tisza Kálmán igyekezett ugyan mellőzni Csemegit, hiszen annak liberális, a jogszolgáltatást és a közigazgatást különválasztó nézetei merőben idegenek voltak a miniszterelnök számára, teljességgel azonban mégsem nélkülözhetette, hiszen a büntető törvénykönyv tervezetét 1875. november 5-én terjesztették elő, majd hosszas viták után 1878. május 29-én hirdették ki. A törvény megalkotása során kifejtett tevékenységét a Szt. István-rend középkeresztjével jutalmazták, s ugyanakkor – sértően – 6000 forint jutalmat ajánlottak neki fel neki, amit az önértetes Csemegi visszautasított. Mellőzve érezve magát mind az államtitkárságról, mind pedig képviselői mandátumról lemondott, s a Kúria II. sz. bírói tanácsának elnöke lett, „bírónak menekül”. Mivel nagy riválisa, Szilágyi Dezső (1889-től miniszterelnök) a Curia 1893-ban megüresedett másodelnöki tisztségére nem Csemegit nevezte ki, a méltatlanul mellőzött bíró benyújtotta egy mondatból álló lemondását, és nyugdíjazását kérte. Ettől fogva csak az általa alapított Jogászegylet elnökeként tudott nyilvánosan megnyilatkozni. Életének főbb momentumait és jellemrajzát maga Mikszáth Kálmán vázolta *Az én kortársaim* című művében.

Hamza Gábor tollából származik a negyedik tanulmányt Farkas Lajos (1841–1921) életéről és munkásságáról. Farkas Lajos – a családjának szűkös anyagi viszonyai miatt – csupán több évi késedelemmel kezdte meg stúdiumait a kolozsvári római katolikus elemi iskolában, majd Kolozsvárra a piaristáknál. Jogi tanulmányait a pesti jogi egyetemen kezdte, ám ezeket egészségi állapota miatt a nagyszebeni jogakadémián folytathatta, majd 1871-ben avatták doktorrá. 1872-ben királyi jóváhagyással nyert kinevezést a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetemre, először nyilvános rendkívüli, 1873-tól pedig a római jog nyilvános rendes professzorává,

s e tisztséget egészen 1915-ös nyugdíjba vonulásáig töltötte be. Több ízben töltötte be a kolozsvári jogi fakultás dékáni tisztségét, az 1896/97-es tanévben pedig az egyetem rektora lett. Tanárként és tudósként egyaránt eredményesen munkálkodott. Kétkötetes fő munkája, az 1892/95-ös *Római jog történelme. Alapintézmények az első alakulás szerint* című mű több kiadást is megért (1900, 1903, 1905). Szemléletét legerőteljesebben a Fridrich Carl von Savigny nevével fémjelzett történeti jogi iskola (*historische Rechtsschule*) befolyásolta. Jelentős munkái közé sorolhatjuk az 1872-es *A hereditas iacens jogi természete*, az 1880-ban megjelent *Adalék a római rabszolgaság ismeretéhez*, az 1881-ben kiadott *A római jog céljának és helyének kérdéséről mai tanulmányi rendszerünkben* és az 1886-ban írt *A római család és családfői hatalom jogi jelentősége* című írások. Érdemes megemlíteni monografikus igénnyel megírt akadémiai székfoglaló értekezését, amely 1913-ban jelent meg nyomtatott formában *A római obligatio fogalmilag véve a középkor- és újkori jogi elméletben* címmel.

Kovacsicsné Nagy Katalin tanulmánya Jekelfalussy József (1849–1901), a kiváló statisztikus tudósának munkásságát elemzi. Jekelfalussy jogi tanulmányait a pesti egyetem végezte, majd a Földművelés- ipar- és kereskedelemügyi Minisztérium statisztikai osztályán helyezkedett el. Keleti Károly támogatásával 1882-ben miniszteri titkár, 1883-ban az elnöki osztály vezetője, 1886-ban miniszteri osztálytanács, 1888-ban az Országos Statisztikai Hivatal aligazgatója, 1893-ban igazgatója lett. Művei közül érdemes kiemelni az 1882-ben napvilágot látott *Magyarország műveltségi állapota* című tanulmányát. Az 1886-ban közzétett *Községi pénzügyek főbb eredményei* című munkájával jelentős belföldi, az 1887-ben szerkesztésében megjelent *Közgazdasági és statisztikai évkönyvvel* nemzetközi elismertséget szerzett magának. Nem szabad megfeledkezni róla, hogy a Jekelfalussy írá-

nyításával készült helységnévtárak 1895-től az állami anyakönyvi adatokat és a közigazgatási beosztást is közölték. Mindezek mellett kiemelkedő színvonalon dolgozta fel a pénzügyi, a mezőgazdasági és a bűnügyi statisztika eredményeit.

Weiss Emília tanulmányában Grosschmid Béni (1851–1938), a magyar magánjog kiemelkedő tudósának életművét dolgozta fel. (Egy időben Grosschmid – német hangzású neve miatt – Zsögöd Benő néven publikált, ám a szakirodalom eredeti nevén jegyzi, és legtöbbször Zsögöd néven írott munkáit is Grosschmid néven idézi.) Grosschmid Béni jogi stúdiumait Nagyváradon, Bécsben és Budapesten végezte. 1880-ban a budapesti egyetemen lett magántanár, 1882-től a Nagyváradai Jogakadémián a polgári törvénykezés, a váltó- és a kereskedelmi jog tanára, 1884-től a kolozsvári egyetem rendkívüli, majd rendes tanára, 1890-ben pedig a budapesti egyetem magánjogi tanszékének egyetemi tanára lett 1928-as nyugalomba vonulásáig. A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Tanári és kutatói munkássága mellett tevékeny Grosschmid szerepet vállalt a magyar magánjog kodifikációs munkálataiban is, munkássága többek között kimutatható az 1894. évi XXXI. törvényben. *Fejezetek kötetmi jogunk köréből* című művének első kötete 1898-ban, második kötete 1900-ban jelent meg, jubileumi kiadására 1932/33-ban került sor, e munkájában a magyar kötetmi jog dogmatikáját dolgozta ki a nemzeti hagyományok alapján, ám feldolgozva a korabeli külföldi magánjogi eredményeket is. Jelentős műveket alkotott az öröklési jog, a családjog és a kereskedelmi jog területén is, műveiben nagy teret kapnak a jogelméleti és jogtörténeti aspektusok. Az *Egy polgár vallomásaiban* Márai Sándor vázolt érdekes portrét nagybátyjáról, Grosschmid Béniről.

Csehi Zoltán tanulmánya Nagy Ferenc (1852–1928), a magyar kereskedelmi jog tudományának kiemelkedő alakjának életét

és munkásságát mutatja be. 1877-től a budapesti egyetemen a kereskedelmi és váltójog magántanára, 1879-től a nagyváradai jogakadémián rendes tanára, 1881-től a kolozsvári egyetemen a kereskedelmi és váltójog, valamint a törvénykezés nyilvános rendes tanára, 1886-ban a fakultás dékánjává választják. 1890-től 1928-ig a budapesti egyetemen Apáthy István utódaként a kereskedelmi és váltójog tanára. 1890-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1903-tól rendes tagja, 1879-től a párizsi *Société de législation comparée* magyarországi levelezője. Tudósi munkássága mögött közéleti tevékenysége sem maradt el, országgyűlési képviselőként, államtitkárként, magyar királyi valóságos és belső titkos tanácsosként működött. Kétkötetes, kétezer oldalas munkája, *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve* egységes szemlélettel dolgozta fel a hatályos joganyagot, jelentős teret szentelve a kúriai ítélkezési gyakorlatnak és a szakirodalmi nézetek bemutatásának. 1892-ben jelent meg *A magyar váltójog kézikönyve* című munkája, amelynek színvonalát egyértelműen jelzi, hogy 1910-ben már hatodik kiadásban látott napvilágot. Számos nagy jelentőségű munkát írt a biztosítási jog, a tengeri magánjog, a szövetkezeti jog és a törvénykezési gyakorlat tárgykörében is.

Teghze Gyula (1867–1939) életművét Szabadfalvi József tanulmányából ismerhetjük meg. Jogi tanulmányait a budapesti, bécsi, párizsi, londoni, lipcsei, berlini és müncheni egyetemeken végezte. Teghze oktatói pályáját a kecskeméti református jogakadémián kezdte 1895-ben, ahol a jogbölcselet mellett büntetőjogot és bölcséleti erkölcsant is előadott. 1901-ben Kecskeméten látott napvilágot *Jog- és állambölcseleti előadások vázlatok* című munkája, 1903-ban a budapesti egyetemen szerzett magántanári habilitációt. 1910-től a debreceni jogakadémia nyilvános rendes tanára. Az 1910-es évek közepétől elsősorban a nemzetközi jog területén folytatott kutatómunkát, ám ennek ellenére

a jogbölcelet sem került ki látószögéből. 1916-ban megjelent *A háború és a nemzetközi jog* című írása, 1924-ben *Társadalom-, állam- és jogbölcelet* című összefoglaló műve, 1930-ban pedig a 750 oldalas *Nemzetközi jog* című monográfiája.

Pókecz Kovács Attila tanulmánya Bozóky Géza (1875–1960) életét és munkásságát mutatja be. Jogi stúdiumait a budapesti egyetemen végezte, 1907-ben Kolozsvárott a kereskedelmi és váltójog magántanárává nevezték ki, 1910-től a pécsi püspöki joglyceum nyilvános rendes tanára, 1912-től a pozsonyi jogakadémia, majd 1914-től a pécsi egyetem nyilvános rendes tanára 1945-ös nyugdíjba vonulásáig. Több ízbe töltötte be a pécsi fakultás dékáni, egy tanévre pedig az egyetem rektori tisztét. Főbb munkái fiatalabb éveiből az 1902-es *Az új polgári perrendtartás tervezete és a kereskedők*, az 1905-ös *A bizományi ügylet* és az 1914-ben megjelent *A korlátozott felelősségű társaság a külföldi és de lege ferenda a magyar jogban*. 1926-ban publikálta 700 oldalas *A magyar váltójog* című művét, amit a kétkötetes *Magyar kereskedelmi jog, különös tekintettel a történeti fejlődésre* című munka követett, melynek első kötete 1928-ban Budapesten *Kereskedők és kereskedelmi társaságok* címmel, második kötete 1929-ben *Kereskedelmi ügyletek* címmel jelent meg. Bozóky legjelentősebb munkája a közel 800 oldalas *Nemzetközi váltójog, az idegen és a saját váltóra vonatkozó egységes váltótörvény (loi uniforme concernant la lettre de change et billet à ordre) tárgyában kötött genfi egyezmények és az azok alapján készült magyar törvényjavaslat magyarázata, különös tekintettel a külföldi váltójogokra, valamint jelenlegi és legelső váltótörvényeinkre* címmel 1937-ben Pécsen jelent meg, amit a váltójog egyfajta lexikonjának, kézikönyvének tekinthetünk.

Moór Gyula (1888–1950) életéről és munkásságáról Szabadfalvi József tanulmányában olvashatunk. Moór Gyula egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte, ahol

mestere, Somló Bódog fejtett ki komoly hatást gondolkodására. 1911-ben mutatta be a jogászegyletben *Stammler Helyes jogról szóló tana* című munkáját. 1914-től az eperjesi evangélikus jogakadémia nyilvános rendkívüli tanárává nevezték ki, majd az első világháború végén 1918-tól a kolozsvári egyetem nemzetközi jogi tanszékének nyilvános rendes tanára lett. Somló Bódog halálát követően a jogbölceleti tanszékét mondhatta magáénak. Szegedi éve alatt (1921–1929) publikálta 1922-ben a *Macht, Recht, Moral*, 1923-ban a *Bevezetés a jogfilozófiába*, majd 1928-ban *A logikum a jogban* című munkáit, amelyek a neokantiánus jogfilozófia nyomdokain haladnak. 1925-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjainak sorába választotta, székfoglaló előadását *A jogi személyek elmélete* címmel tartotta, amit ugyanezen tárgyról írott monográfia követett 1931-ben. 1928-tól a budapesti egyetem jogbölceleti tanszékének tanára, az ezt követő években írta *Metafizika és jogbölcelet* (1929), *A természetjog problémája* (1934), *Szociológia és jogbölcelet* (1934) című munkáit. Új korszakot nyitnak munkásságában *A szabad akarat problémája* (1943), *Was ist Rechtsphilosophie?* (1943) és *A jogbölcelet problémái* (1945) című munkái. 1948-ban kényszernyugdíjazzák, akadémiai tagságától 1949-ben megfosztják, amit csak negyven esztendővel később állítanak helyre.

Szintén Szabadfalvi József írt tanulmányt Ottlik László (1895–1945) munkásságáról. Tanulmányait a pesti jogi egyetemen végezte, majd ezt követően a központi közigazgatásban helyezkedett el. 1927-ben a budapesti egyetemen szerzett magántanári képesítést szerzett, és 1940-ig itt folytatott oktatói munkát. 1922-ben jelent meg *A marxizmus társadalomelmélete* 1926-ban *A társadalomtudomány filozófiája* című munkája. Az 1939-ben publikált *A politikai rendszerek* című könyv, az angol, a francia és az amerikai politikai rendszert elemzi, 1940-ben jelent

meg *A politikai rendszerek története*, 1942-ben a *Bevezetés a politikába* című könyve. 1941-ben nevezik ki a kolozsvári egyetem nyilvános rendes tanárává, 1944-ben családjával együtt Budapestre menekült, 1945-ben bekövetkezett halálának körülményei ismeretlenek.

Horváth Barna (1896–1973) életművéről, aki nem csupán a magyar, hanem az európai jogfilozófia meghatározó alakjává emelkedett, Cs. Kiss Lajos írt tanulmányt. Horváth Barna első jelentősebb munkája, *Az értelmezés elmélete* 1920-ban jelent meg. Ekkortájt ismerkedett meg Moór Gyulával, akinek az előterjesztésére 1925-ben a szegedi egyetemen jogfilozófiából, 1926-ban a budapesti egyetemen etikából egyetemi magántanári kinevezést kapott. 1932-ben jelent meg a *Bevezetés a jogtudományba*, 1934-ben a *Rechtssoziologie*, 1937-ben *A jogelmélet vázlat*a, majd 1943-ban *Angol jogelmélet* című könyve. 1945-ben az Akadémia levelező tagja és a Köznevelési Tanács Felsőoktatási Osztályának elnöke lett. Hamarosan az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, mert politikai szerepvállalása miatt mind akadémiai tag-

ságától, mind pedig egyetemi katedrájától megfosztották. New Yorkban 1950 és 1956 között nemzetközi jogot, jogelméletet és politikatudományt oktatott, 1955-ben a párizsi Académie Libre Internationale des Sciences et des Arts választotta tagjai sorába, és számos európai egyetemen (Zürich, Bécs, Berlin, Freiburg, Koppenhága, Gent) tartott meghívásoknak eleget téve előadásokat.

A *Magyar jogtudósok* sorozat harmadik kötete élvezetes stílusban megírt, számos eredeti forrás, dokumentumot, visszaemlékezést idéző, magas színvonalú tanulmányai méltó folytatásai az előző két kötet írásainak. Jellemben hiánypótló, hiszen nélküle sem a jogásztársadalom, sem az érdeklődő nagyközönség nem ismerhetné meg hol hazai viszonylatban jelentős, hol nemzetközi szinten is egyedülállót alkotó elődeink, jogtudó értelmiségünk munkásságát.

NÖTÁRI TAMÁS

Mi lett volna, ha...?

ROBERTS, ANDREW: *Mi lett volna, ha...? Fehetek a meg nem történt világtörténelemből.*

Fordította Bart István. Budapest, 2006, Corvina Kiadó. 181 oldal, 3200 Ft.

Minden bizonnyal a kedves olvasó is elgondolkozott már azon, hogy mi lett volna, ha múlt hónapban elment volna abba a jó kis házibuliba? Mi lett volna, ha megismerkedett volna ott valakivel? Mennyivel változtatna volna meg ez az életét?

Ilyen és ehhez hasonló kérdések persze felmerülhetnek a világtörténelemben is.

Jól tudjuk, hogy a történelemben nin-

csen „mi lett volna, ha”. Azonban mi lett volna, ha egy okosabb taktikával legyőzzük a tatárokat? Mi lett volna, ha XIV. Lajos nem kap ki nem kap ki 1704-ben Hőchstadtnál, és Rákóczival karöltve megdöntik a Habsburg birodalmat? Mi lett volna, ha Ferenc Ferdinándot nem gyilkolják meg Sarajevóban?

Ezek a kérdések persze komoly történetek fejében is megfordultak, ennek kézzelfogható bizonyítéka most Andrew Roberts szerkesztésében a *Mi lett volna, ha...?* című könyv. A szaktudományban kontrafaktuálisnak hívják a fikcióra épülő történelemszemléletet. Ez lényegében nem más, a posztmodern művészet behatolása a száraz humán tudományok közé.

A műben az olvasó a Spanyol Ar-

mada angliai partraszállásától kezdve egészen Al Gore környezettudatos háborújáig nyerhet betekintést abba, hogy egy aprócska tény mi-
ben változtatta volna meg a világtörténelem menetét. Egy-egy olvasmány, egy-egy megváltozott tényre alapuló fejtegetést tartalmaz. A legtöbb okokat és következményeket vizsgál, azonban az igazán érdekesek a fikciót megtörtént eseményként vezetnek le. Például Moszkva 1941-es feladását követően milyen fordulatot vett volna az orosz történelem?

A szerzők olyan mesterien keverik a fikciót a valósággal, hogy az olvasó csak kapkod a feje után, mi igaz, és mi nem. (Legfeljebb az okoz némi zavart, ha két egymást követő tanulmány időbeli átfedést tartalmaz. Ilyenkor kapkodjuk a fejünket, pl.: hisz előbb az Armada elfoglalta Angliát, most meg újra ők a világ urai...) Azonban az egymás követő állítások között, ahol egy tény megváltoztatása után a dominóelv érvényesül, egy

idő után visszakanyarodnak a valóság síkjára. A magyar olvasóközönség legfeljebb azt sajnálhatja, hogy saját történelmünk a kontrafaktuális szemléletben is bántóan partikuláris. Egyedül Tisza István kap komolyabb szerepet Ferenc Ferdinánd szarajevói túlélőshowjában, ám a lengyel szerző annyi lehetőséget sorol fel a megsebesült trónörökös szándékaiból, hogy a végére az olvasó elveszíti a fonalat: így is az összeomlás vagy a Bánf-

fy Dezső-i feltámadás lett volna XX. századi osztályrészünk.

A könyv egyfajta játékos agytorna, ahol a történelmet kedvelők megtapasztalhatják, milyen is lett volna a meg nem történt világ. Azonban mindig figyelni kell arra, hogy ez csak egy kitalált történelem, aminek az egyetemi tanórákon, vizsgákon, szigorlatokon nincs létjogosultságuk, így a mű nem más, mint komoly történészek pihentető szórakozása, egy fricska az „igazi” történelemnek...

ZÉKÁNY